

Enfocament didàctic de la Pilota Valenciana

Víctor Durbà i Cardó

Llicenciat en Educació Física

INEF

Universitat de València

Paraules clau

pilota, didàctica, joc

Abstract

The study presents a theoretical foundation on the situation and the actual context of the "pelota valenciana", a development and an explanation about the contents, the objectives and the type of activities of teaching-learning, a complete and practical round-up of all the activities that can be carried out and an evaluative proposal.

Our focus constitutes a tool to know better the "pelota valenciana", although not in its traditional setting –the "trinquet" (sports area) and the street, but in school or university context, from where we think it should be promoted involving society in the culture and history of which forms part.

Resum

L'estudi presenta una fonamentació teòrica sobre la situació i el context actual de la pilota valenciana, un desenvolupament i una explicació sobre els continguts, els objectius i els tipus d'activitats d'ensenyança-aprenentatge, una aportació pràctica completa de tot allò que se cerca amb les activitats que es poden realitzar i una proposta avaluativa.

Objecte

El nostre enfocament esdevé una eina per a acostar-se i conèixer la pilota valenciana, malgrat que no fora en el seu àmbit, a saber, el trinquet i el carrer, sinó en l'àmbit escolar o universitari, que pensem que és l'àmbit des del qual s'ha de fomentar i involucrar la societat en la cultura i història de la qual formen part.

Introducció

La pilota mai no ha tingut un tarannà educatiu, mai no ha tingut una progressió metodològica en funció de l'edat dels aprenents, sempre s'ha ensenyat de pares a fills. A l'última dècada amb, l'emancipació de la Federació de Pilota es crearen "tècnics" que eren antics jugadors, els quals transmetien als aprenents coneixements merament empírics. Aquests fets han fet que la pilota siga un esport poc atractiu donat que no s'empra cap material didàctic que no siguen les pilotes amb les quals es juguen, i no es realitzen jocs o tasques, que malgrat que no tinguen a veure amb les regles de les modalitats són una valuosa eina pedagògica. A més cal destacar que la dona, majoritàriament, n'ha romàs al marge, com a espectadora o aficionada i com a jugadora, la qual cosa ha fet que s'haja criticat la pilota com un esport masculista –com tants d'altres–.

Actualment l'expectació que desperta la pilota valenciana al País Valencià és insignificant. Com diuen alguns sociolingüistes, el dia que es muira la pilota es morirà la llengua, perquè gairebé és l'únic lloc on encara sobreviu. La pilota és l'únic esport o manifestació cultural que té un vocabulari específic valencià al nostre País. Dintre de la nostra tasca de voler recuperar el nostre esport està també recuperar eixe vocabulari.

Pel que fa a les investigacions i estudis, tots els pocs editats fins ara es refereixen a la seua història i als trets de les diferents modalitats.

No n'hi havia cap sobre l'ensenyança (o sobre les característiques tècniques des del camp de la biomecànica, o psicològiques des del camp de la psicologia de l'esport, o fisiològiques des del camp de la medicina esportiva).

Alguns llicenciats en Educació Física, com Manolo Conca i Vicent Pérez de Sueca, han encetat una tasca important a nivell educatiu en l'ensenyament, però açò és un fet excepcional.

Amb el meu projecte el que es pretén és que la pilota s'emancipe com a esport dintre de l'ampli ventall d'esports i pràctiques físiques que hi ha, i per a això és necessari que hi haja una adient progressió metodològica que enriqueisca aquells que s'inicien en un esport que per naturalesa ja és divertit. El projecte elaborat es basa en una unitat didàctica.

La pilota és entesa com un esport multidisciplinari, no sexista, enriquidor i formatiu de la personalitat dels alumnes, per això s'enceta des de tres tipus de continguts: conceptuals, procedimentals i actitudinals. Tot el procés d'ensenyança-aprenentatge s'aborda des d'una racionalitat pràctica.

Amb la intenció d'introduir la pilota valenciana dintre del currículum de l'assignatura d'Educació Física a l'escola i als instituts (primària, ESO i Batxiller), fins i tot també es podria incloure-hi en altres institucions educatives com la universitat per mitjà de crèdits extracurriculars de lliure elecció.

L'enfocament didàctic és interdisciplinari i abraça les modalitats més conegudes i practicades de la pilota valenciana, a saber: raspall, llargues, frontó i el joc per dalt. Amb aquesta iniciativa es pretén que els alumnes coneguen i prenguen consciència d'un esport que fins ara encara no s'ha normalitzat, i així estimular-ne la pràctica per tal que la pilota valenciana gaudisca d'un futur més prometedor, que el que tenia fins ara dintre de la societat valenciana, i estatal en general.

Per tal que els futurs alumnes comprenquen i interioritzen la problemàtica contextual i interna que envolta a aquest esport nostre, el plantejament didàctic a emprar

pel que fa a la metodologia serà fonamentalment la resolució de problemes, per tant les sessions d'ensenyança-aprenentatge seran pràctiques.

Continguts

Els coneixements inicials dels alumnes, encara que no se sàpiga amb rotunditat, podríem afirmar que atesa la gairebé inexistent promoció i divulgació que l'administració ha mantingut envers la pilota valenciana pel que fa a aquestos últims anys, és nul·la, és a dir que els futurs alumnes no coneixen la pilota valenciana; per això aquesta unitat didàctica és d'iniciació donat que el nivell, tant pel que fa al coneixement com a habilitats bàsiques, és nul. Llavors, encetar aquesta tasca pot tenir una rellevància sociocultural molt enriquidora dintre de la població on es pose en pràctica. Cal destacar que, la manca d'infraestructures per a la pràctica del joc, com és el cas de no disposar d'un trinquet o un carrer no haurà de limitar la nostra docència, per això el problema s'esmenarà utilitzant els camps de futbol, bàsquet, patis, parets o frontons de les instal·lacions on treballem.

Els continguts seran conceptuals referits a fets i conceptes, procedimentals referits a la pràctica de tot el conjunt d'activitats d'ensenyança-aprenentatge i actitudinals referits a les normes, actituds i valors dels continguts. Tots aquestos continguts seran arrellegats de forma interdisciplinari, o siga, de manera que siguen entesos com una mateixa cosa dins de les diferents àrees que abraça.

Els continguts són els següents:

1. Introducció, descripció i trets històrics i socioculturals de la pilota valenciana en les seues corresponents modalitats, al llarg de la geografia valenciana.

1.1. Diferències amb la resta de modalitats practicades dintre de l'Estat Espanyol: la pilota basca i del món: les llargues a nivell mundial.

2. Exposició i pràctica del material que cal per tal de la pràctica del joc de pilota.

3. El raspall.

3.1. Coneixement de les seves regles a través de la pràctica jugada.

3.1.1. El raspall amb ratlles i sense ratlles.

3.1.1.1. La seva relació amb la modalitat de llargues.

3.2. Adquisició per mitjà de l'execució de jocs modificats de les habilitats bàsiques per a la seua pràctica.

4. El frontó.

4.1. Coneixement de les seves regles a través de la pràctica jugada.

4.2. Adquisició per mitjà de l'execució de jocs modificats de les habilitats bàsiques per a la seua pràctica.

5. El joc per dalt (escala i corda i galletxa).

5.1. Coneixement de les seves regles a través de la pràctica jugada.

5.2. Adquisició per mitjà de l'execució de jocs modificats de les habilitats bàsiques per a la seua pràctica.

6. Gaudi del joc i presa de consciència crítica de la seua situació actual.

Objectius

Haurem de tenir en compte els criteris d'avaluació, així com els continguts, i en última instància les activitats d'ensenyança-aprenentatge, per tal de satisfer les necessitats de les quals partim, tant nosaltres com l'alumnat (d'aquesta mateixa manera s'atendran les particularitats específiques de cada classe). Pel que respecta a les intencions educatives dels objectius creades en base a unes expectatives, seran fonamentals aquelles activitats amb una valuositat intrínseca. En finalitzar les sessions d'iniciació a la pilota valenciana els alumnes hauran de ser capaços de:

- Conèixer i comprendre les diferents modalitats (desenvolupades als continguts)

de la pilota valenciana. Així com comprendre la valuositat intrínseca a nivell social de la pilota.

- Utilitzar un bon pensament (o solucions) tàctic en funció dels trets del joc o de la modalitat practicada.
- Acceptar i col·laborar en la introducció d'un esport gairebé nou dintre de la nostra societat.

Activitats d'ensenyança-aprenentatge

En el desenvolupament de les activitats el material curricular que ens caldrà seran fonamentalment pilotes i guix, a més no estaria de més altre tipus de material, com ara cons, anells i bancs. Pel que fa a les pilotes, aquestes hauran de ser de badana amb un pes aproximat entre 30 i 40 gr. Malgrat tot també valdrien pilotes de tennis o semblants.

Pel que respecta a la metodologia a emprar en les sessions, aquestes es basaran en la recerca, on la informació donada pel professor es transforma en el plantejament d'una incògnita o d'un problema que l'alumne ha de resoldre. També s'adoptarà l'ensenyança dirigida; en la qual l'alumne sols tria el ritme i nivell d'execució de la tasca que ha dit el professor. D'aquesta manera, el que s'intenta és que l'alumne siga creatiu i modifique les tasques formulades pel professor, tractant de buscar altres alternatives.

Les tasques a desenvolupar es realitzaran per mitjà de jocs modificats i adaptats a les infraestructures que hi haja.

Pel que respecta a l'organització de les sessions, aquestes seran per grups reduïts d'alumnes.

Pel que fa al País Valencià es podria intentar dur una xicoteta tasca d'investigació en certes mostres de la població a estudiar, a la qual hem de donar classe per mitjà d'una redacció, abans d'explicar-los res sobre la pilota, per a esbrinar el nivell cultural que és té sobre l'esport a la comarca o municipi en qüestió.

Avaluació

L'avaluació ha de ser entesa com un procés integrador, personalitzat, continu i for-

matiu, pel que respecta a l'alumnat, a la unitat didàctica i al professorat, on el professor haurà d'entrar en un procés cíclic d'observació-reflexió-prova i contrastació per tal d'obtenir el major rendiment dels alumnes.

Així, aquesta es realitzarà durant el procés d'ensenyança-aprenentatge i la seua finalitat serà proporcionar a l'alumnat l'ajuda pedagògica més adequada a les necessitats de cada moment. Açò ha de permetre determinar fins a quin punt s'han aconseguit els objectius i d'aquesta manera modificar la unitat en ella mateixa.

L'avaluació respecte a l'alumne està presentada en dues fases:

- 1ª fase. Formativa, que consisteix en una observació continua de l'alumne en el transcurs de les classes, tenint com a objectiu general el seu progrés en la comprensió de la tàctica del joc (independentment de la seua execució tècnica) mitjançant preguntes que es realitzaran al final del joc, malgrat que també es podran realitzar durant el transcurs d'aquest.
- 2ª fase. Final o sumativa, que consistirà a comprovar el nivell de comprensió que han aconseguit, així com si s'han aconseguit els objectius, tot proposant-los que relacionen els jocs practicats amb la reglamentació vigent de les diferents modalitats.

Temporalització

El nombre de sessions de les quals consta la unitat didàctica és com a mínim de vuit.

Ajustant-se als continguts aquestes es distribuiran de la manera següent:

- 1 a nocions històriques i socioculturals
- 1 als requisits per a la seua pràctica.
- 1-4 al Raspall
- 1-4 al Raspall amb ratlles i a les llargues
- 2-4 al Frontó
- 1-2 al Joc per Dalt

A continuació i basant-nos en el nostre enfocament, es descriuen els models de ses-

sions pràctiques a desenvolupar, els quals estan basats en els que proposen J. Devís i C. Peiró (1992).

En l'elaboració d'aquestes sessions el que s'intenta és eliminar tota tècnica per a facilitar que l'educand pugua gaudir de la pràctica esportiva i interioritze l'essència del joc.

A més, el valor educatiu de la unitat és molt elevat i enriquidor perquè mitjançant els jocs modificats els educands poden canviar regles dels jocs proposats i/o afegir-hi d'altres. També cal destacar que, a diferència dels altres esports, al nostre cas el material i les instal·lacions per a poder jugar són d'iniciativa pròpia, excepte les pilotes, donat que s'improvisa un espai per a jugar; les mesures del qual acabaren posant-les els/les alumnes, també els didals per no fer-se mal als dits són elaborats pels/les alumnes.

Les sessions consten de les parts següents:

- Objectius didàctics.
- Estratègia metodològica.
- Material.
- Descripció de la sessió o joc.
- Preguntes post-actives.

Què és la pilota Valenciana?

Objectius didàctics: Justificar la unitat didàctica dintre del currículum educatiu de l'assignatura d'Educació física i comprendre la importància de recuperar un esport com aquest, el qual té com a majors fets diferencials amb la resta d'esports que puguen practicar els alumnes: que és un esport autòcton i popular del País Valencià i que en la seua idiosincràsia radica la seua vàlua en l'educació.

Estratègia metodològica: Descobriments guiats, en el material a emprar per a arreglar-se les mans i descripció, pel professor de les distintes modalitats que té la pilota valenciana (en cas que no se saberen).

Material: Bibliografia (F. Llopis Bauset, 1987) i mitjans visuals tals com fotografies.

Descripció de la sessió: Història i context sociocultural de la pilota, les travesses, la manera de comptar, i la justificació dels continguts i dels objectius del projecte didàctic. Enumeració i explicació dels materials que calen per a arreglar-se les mans: esparadrap, cartes, cartró i material alternatiu com ara guants d'halterofília o d'un altre tipus, etc.

- Exercicis de familiarització: Colpejar la pilota contra la paret: per dalt; al primer bot i de volea, canviant de mà i raspant.

“Taller d’arreglar-se les mans”

Objectius didàctics: Aprendre a arreglar-se les mans.

Estratègia metodològica: Descobriments guiats.

Material: Individual de cada alumne: esparadrap, cartes, cartró i material alternatiu com ara guants d'halterofília o d'un altre tipus, etc.

Descripció de la sessió: Pràctica d'arreglar-se les mans: Fer-se uns didals fixos, i un guant fix, i així estalviar temps cada vegada que juguem.

“Raspall modificat”

Objectius didàctics: Conèixer el joc de Raspall: regles i tècniques i crear un pensament tàctic en funció del joc.

Estratègia Metodològica: Descobriments guiats en el desenvolupament del joc i assignació de tasques en l'escalfament i en la realització dels terrenys de joc.

Material: Dur les mans arreglades (veure sessió anterior), 1 pilota per cada quatre o sis alumnes, guix (per a delimitar el terreny de joc).

Descripció del joc:

- Es faran equips mixts de tres o dues persones. Per a començar cada joc, la pilota haurà de botar abans de la línia de falta, si

GLOSSARI

Frontó: Modalitat de joc indirecte que es juga contra una paret.

Joc directe: Quan dos equips juguen un enfront de l'altre.

Joc indirecte: Quan hi ha un altre element entre els dos adversaris que actua impedit que la pilota arribi a l'adversari directament.

Joc per dalt: Modalitats de joc directe com la galotxa (jugada al carrer) i l'escala i corda (jugada al trinquet) en les quals hi ha una corda que delimita el camp en dos parts.

Llargues: Modalitat de joc directe lliure que es juga al carrer.

Quinze: Es diu quinze a tot punt que es realitza durant la partida sent el compte a 4 quinzes per arribar a joc o tantos. A saber: res, quinze, trenta, val i joc o tantos. Hi ha la particularitat que s'ha de guanyar de dos quinzes de diferència per tal d'arribar al joc (com al tennis) de manera que en arribar a 30 i 30 l'equip guanyador haurà de aconseguir realitzar dos quinzes seguits sent impossible arribar a estar empatats a Val, en aqueix cas ambdós equips baixen a trenta.

Raspall: Modalitat de joc directe baix que es juga al trinquet o al carrer.

Traedor: Aquell jugador que trau o efectua la treta.

Treta: És el “saque” entenen-se el “saque” com a castellanisme.

Val: Darrer quinze abans d'arribar al joc.

no, serà falta. La treta s'haurà d'efectuar en la línia de traure o abans, botant la pilota o amb la pilota parada. A cada treta el traedor canvia.

- A cada joc es canvia de camp. No hi ha límits de punts, però sí de temps.
- Una vegada s'ha tret, serà quinze de l'equip que aconseguisca passar la pilota més enllà de les línies. En cas que la pilota passe la línia per damunt de la ratlla sense haver botat abans aquesta serà falta de l'equip que l'ha llançada.
- Si un jugador toca la pilota dues vegades serà falta, així com si la toca amb el tren inferior o del colze cap amunt.
- Si la pilota ix per les línies laterals es considerarà pilota parada i és traurà des d'on havia eixit.

Preguntes post-actives:

- Quin equip té més avantatge? El del traure o el del rest? Per què?
- Llavors, què passaria si no es canviaren de camp a cada joc?.
- On llançàveu? Per què?
- Com colpejàveu la pilota? Per què?
- Sabeu com s'anomena aquesta tècnica? És un joc dur?

“El Raspall amb ratlles” (figura 1)

Objectius didàctics: Conèixer el Raspall amb ratlles, així com la seva relació amb les llargues. Crear un pensament tàctic segons les circumstàncies o problemàtica contextual del joc de Raspall i de Llargues.

Estratègia metodologia: Descobriments guiats en el desenvolupament del joc i assignació de tasques en l'escalfament i en la realització dels terrenys de joc.

Material: Dur les mans arreglades, 1 pilota per cada quatre o sis alumnes, guix (per delimitar el terreny de joc) i dos tacs de fusta o plàstic per marcar les ratlles.

Nens jugant a raspall en un camp de futbol d'una escola.

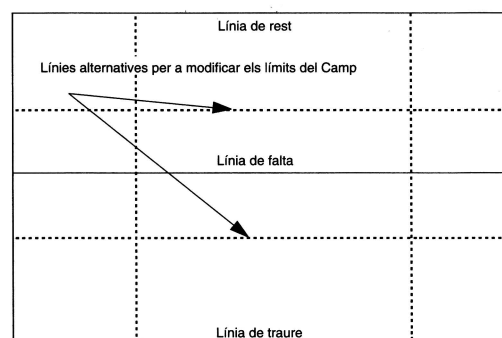

Figura 1. Camp de “raspall”.

Nens jugant a frontó a un trinquet.

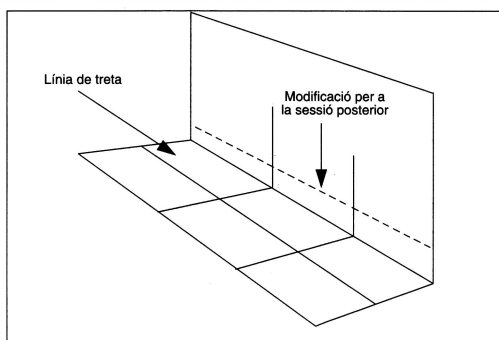

Figura 2. Camps de Frontó o paret.

Descripció del joc:

- Per a començar cada joc la pilota haurà de botar abans de la línia de falta, si no, serà falta. La tretxa s'haurà d'efectuar en la línia de traure o abans, botant la pilota o amb la pilota parada.
- Una vegada s'ha tret, serà quinze de l'equip que aconseguisca passar la pilota més enllà de les línies. En cas que la pilota passe la línia per damunt de la ratlla sense haver botat abans, aquesta serà falta de l'equip que l'ha llançada.
- Si un jugador toca la pilota dues vegades serà falta, així com si la toca amb el tren inferior o del colze cap amunt.
- En comptes de canviar la tretxa a cada joc, com en el cas del joc anterior, ara es canviarà per ratlles. Una Ratlla és tota pilota que estiga aturada, siga perquè s'atura a soles o perquè l'atura un jugador.
- Les ratlles són opcions de l'equip del rest; aquest equip passarà al traure quan faça dues ratlles o val i ratlla. Així, una vegada en el traure el/s primer/s quinze/s no es

comptabilitzen perquè serveixen per a guanyar les ratlles per ordre consecutiu en què s'havien aconseguit, a partir d'ací se segueix el tanteig normal que es duia en el joc. Llavors, l'equip del rest, durant els dos primers quinze de l'equip del traure que valen per a guanyar les ratlles, no podrà fer ratlles, haurà de defendre-les.

- Les ratlles esdevenen les línies de quinze de l'equip traedor, i substitueixen les naturals. Però, si s'aconsegueix fer una ratlla entre la línia del traure i la de falta preval la línia de falta, o siga ací es marcarà la ratlla.
- Si una pilota llançada per l'equip del traure ix per les línies laterals es considerarà pilota aturada i llavors esdevindrà una ratlla per a l'equip del rest. En canvi, si la pilota ix per les línies laterals havent estat llançada per l'equip del rest serà quinze per a l'equip del traure. Quan l'equip del traure tinga alguna ratlla i llance la pilota fora del camp, esdevenint, per tant, pilota parada, com que l'equip del rest no pot fer més ratlles perquè aquestes estan en poder de l'equip del traure, aquesta pilota esdevindrà un quinze per a l'equip del rest.

Preguntes post-actives:

- Què us semblen les regles? Són complicades? Sabeu que hi ha pobles que les modifiquen?
- Hi ha algun equip que defenga i altre que ataque? Distingiu-los.
- Per què serveixen les ratlles? Interessa fer-les o no? On? Per què?
- Què és allò que se cerca sempre? Per què? Llavors quin equip té més avantatges?

“El frontó o paret modificat” (figura 2)

Objectius didàctics: Conèixer el joc del frontó i de “a paret” i crear un pensament tàctic en funció del joc. Prendre consciència de les habilitats bàsiques o necessàries per a poder jugar.

Estratègia metodològica: Descobriment guiat en el desenvolupament del joc i assig-

nació de tasques en l'escalfament i en la realització dels terrenys de joc.

Material: Dur les mans arreglades, 1 pilota per cada quatre o dos alumnes, guix (per delimitar el terreny de joc).

Descripció del joc:

- Per a traure s'ha de colpejar la pilota botant-la per darrere de la línia de tretxa, de manera que aquesta bote després de la línia de tretxa, i a partir d'ací serà quinze de l'equip que aconseguisca que l'altre equip no la torne a la paret jugant dins dels límits del camp. Si la pilota ix del camp serà falta de l'equip que l'ha llançada.
- Posteriorment, la pilota s'haurà de colpejar a la paret per damunt de la ratlla que hi ha sobre aquesta.
- No es pot tocar dues vegades seguides la pilota per persona i/o equip, així com tampoc amb el tren inferior o amb el braç.

Preguntes Post-actives:

- És difícil? Diferències amb l'altre joc?
- Què és el que intenteu fer? Per què?
- Quins problemes teniu, en colpejar la pilota, quan no va per terra?
- Quins moviments tècnics empreu ara per pegar a la pilota? Amb quin moviment tècnic s'aconsegueix major distància? I major precisió? I major efecte?

“El joc per dalt modificat”

Objectius didàctics: Conèixer el joc i crear un pensament tàctic. Prendre consciència de les habilitats bàsiques o necessàries per a poder jugar.

Estratègia Metodològica: Descobriment guiat en el desenvolupament del joc i assignació de tasques en l'escalfament i en la realització dels terrenys de joc.

Material: Dur les mans arreglades, 1 pilota per cada quatre alumnes, guix (per delimitar el terreny de joc) i una corda, la qual es pot subjectar amb piques.

Descripció del joc:

- Per a començar el joc s'ha de “ferir”: la pilota ha de ser jugada des de qualsevol lí-

nia de treta passant la corda per dalt i efectuant el primer bot en el dau. Es pot llançar o colpejar la pilota (en aquest últim cas, primer s'haurà de botar en terra abans de la línia de treta). A partir d'ací, serà quinze de l'equip que aconseguisca que l'altre equip no la passe per la corda, jugant dins dels límits del camp. Si la pilota ix del camp, serà falta de l'equip que l'ha llançada.

- Serà falta de l'equip que no la jugue al primer bot o a l'aire, o toque la pilota dues vegades. Per a jugar-la, també es pot agafar la pilota i llançar-la abans que passen tres segons, si no, serà falta.

Preguntes post-actives:

- On intenteu llançar la pilota? Per què?
- És més difícil o menys que l'altre joc? Per què?
- Què és el que intenteu fer? Per què?
- Es requereix molta tècnica per colpejar la pilota a l'aire o al primer bot?

- Lliurament de la bibliografia referent a les regles de les diferents modalitats per tal que l'alumnat estableixca una relació amb les pràctiques realitzades i diferencie les modalitats (també es podria donar al llarg de la unitat didàctica i no al final, segons el grup d'alumnes).

Bibliografia

- GIMENO SACRISTÁN J. i PÉREZ GÓMEZ, A. (1983), *La enseñanza: su teoría y su práctica*. Madrid: Akal editor.
- ARNOLD P. J. (1979), *Meaning in Movement, Sport and Physical Education*. Londres: Heineman.
- (1991), *Educación movimiento y currículum*. Madrid: Morata
- SÁNCHEZ BAÑUELOS, F. (1992), *Bases para una didáctica de la educación física y el deporte*. Madrid: Gymnos.
- DÍAZ LUCEA, J. (1994), *El currículum de la Educación Física en la reforma educativa*. Barcelona: Inde.

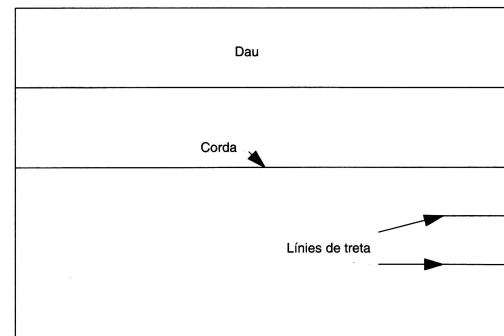

Figura 3. Camp de joc per d'alt.

- DEVÍS, J. y PEIRÓ, C. (1992), *Nuevas perspectivas curriculares en Educación Física: La salud y los juegos modificados*. Barcelona: Inde.
- LLOPIS BAUSET, F. (1987), *El joc de pilota Valenciana*. València: Ajuntament de València.